

Рецензия

на представен за защита пред научно жури дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”, Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология, научна специалност: Възрастова и педагогическа психология

Автор на дисертационния труд: **Мария Курти**

Тема на дисертационния труд: **„Развитие на способността за разпознаване на лицеви емоции и способността за етиктирането им в предучилищна възраст“**

Научен ръководител: **проф. д-р Иванка Асенова**

Получени материали: дисертация, автореферат, автобиографична информация

1. Кратки биографични данни за докторантката

Мария Курти е завършила „Педагогика“ на остров Радос – Гърция, а след това и МП „Специална педагогика“ през 2016 година. Работила е като учител в градовете Атина, Родос и Серес. Понастоящем е учител на деца със специални образователни потребности на полуостров Халкидики – Гърция. Обучава се като редовен докторант към катедра „Психология“, Философски факултет на ЮЗУ “Неофит Рилски” – Благоевград.

2. Съдържание на дисертационната разработка

Предложеният за рецензиране дисертационен труд е в обем от 172 страници, разпределени в увод, три глави, дискусия, заключение и литература. Използваните за написването и литературни източници са само на латиница.

Още в уводната част докторантката обозначава значимостта на избраната тематика, като определя „социалните и емоционални компетенции като ключов елемент за цялостното развитие на децата и техния бъдещ личен и

социален успех“. Тя ги дефинира като сложен и многоизмерен набор от способности, подпомагащи децата в приобщаването им към околните и социалната среда на общуване като цяло. Независимо от множеството изследвания на факторите, повлияващи способността за разпознаване на човешките емоции (биологичен пол и хронологична възраст), според докторантката недостатъчно е анализирана ролята на социалния контекст за развитието и разпознаването на лицевите емоции, точността на разпознаването им от гледна точка на зададени изисквания чрез задача и нейната специфика. Факторът посещение в детска ясла тя определя като важен за повлияване процеса на развитие на способността за разпознаване на лицевите емоции и това повлиява и изследователският и интерес към избора на тема.

В теоретичната, първа глава, Мария Курти подробно представя идеи и подходи в изучаването на емоциите от различни изследователи. Първият е Ч. Дарвин, за който изразяването на базисните емоции на лицето са универсален информационен източник за налично моментно емоционално състояние и тази им уникалност е налична и при други биологични видове. „Подходът за оценка“ на Екман съчетаващ се с идеята на Магда Арнолд за еволюционния епизод на емоциите, свързва оценката като процес на откриване и оценяване значението на околната среда за благосъстоянието на индивида (Moors) Връзката емоция – афективен процес включва оценка на събитие, действие, обект или предмет в категориите добро или лошо. Обсъждан аспект е и позицията, че емоциите не са когнитивен аргумент, а са само сетивни данни и когнитивно отражение, принадлежащо към сферата на разума, че емоционалните процеси са автоматични, неволни, докато когнитивните процеси са съзнателни, доброволни и контролирани. (Mordka, 2016), но това не означава че не могат да имат познавателна значимост. Докторантката предлага и исторически преглед на

идеите за функциите на емоциите (част 1.5.) като обръща по-голямо внимание на невронните основи на емоционалната обработка и развива идеята, че увреждането на амигдалата двустранно води до нарушаване на разпознаването на емоционални изражения на човешките лица, особено поради страх (Anderson & Phelps, 2000), но също така и за други негативни емоции като гняв, отвращение и тъга (Graham, Devinsky & LaBar, 2007). Амигдалата активно участва в обработката на редица емоционални изражения на лицето и това е доказано убедително.

Логично вниманието на Мария Курти се пренася и върху социалното и емоционално развитие в ранна детска възраст (1.7) и връзката между възприемането на лицето и емоциите в тази възраст (1.9). Адекватен е подходът за разкриване на тази връзка още от раждането на детето до развитието на емоционално лицевото разпознаване в предучилищната възраст, като се прави акцент върху доказан научен факт, че моделът на развитие на възприемането и идентификацията е различен при различните емоции. В предучилищната възраст децата започват осъзнато да разбират стойността на емоцията (положителна или отрицателна) върху тях и околните. Добрата теоретична осведоменост на докторантката проличава в умението и да предлага синтезирано резултати от различни изследвания на способността за разпознаване на емоциите във възрастов план и по пол във всеки един период. Те се обосновават като значими предиктори за изследване на разпознавателната способност на емоциите от децата в предучилищна възраст..

3. Адекватност на изследователската програма с темата на дисертацията

Втората глава, озаглавена „Методология на изследването“ съдържа целта, задачите и хипотезите на проведено психологично изследване с две групи изследвани лица – на възраст 3-4 години в обхват 118 деца (56

момчета и 62 момичета) и 5-6 години в същия обхват и разпределение от четири града на Република Гърция – Патра, Андравида, Килкис и Александруполи. Факторите пол и възраст са включени в изследването като променливи. Докторантката си поставя и допълнителна цел -да установи дали разпознаването на емоциите по лицето и тяхното етиктиране е опосредствано от пребиваването на детето в детска ясла или семейна среда преди актуалното изследване (39.8% от първата групата и 44,1 % от втората група на по-големите деца са посещавали детска ясла преди да посещават детската градина) Това обосновава избора в едната група да се включат възрастово новопостъпили деца в детската градина, а във втората деца, които след два месеца я напускат, за да постъпят в училище. Повдигнати са една основна и пет подкрепящи я хипотези, обезпечаващи постигането на изследователската цел. Всяка една от тях звучи логично и разбираемо. Изследването е проведено с картинков материал, представен под формата на задачи за разпознаване емоциите на лицето (FERT) с отчитане на точността в процеса на разпознаване и задача за поставяне на собствен етикет (наименуване) за възприетата емоция на лицето (FELT). Идентифицират се шестте основни емоции - гняв, тъга, страх, отвращение, изненада и щастие (Young, Perrett, Calder, Sprengelmeyer, & Ekman, 2002) чрез 4 мъжки и 4 женски снимки с присъствието на „неутрално лице“ (на мъж и жена) При процеса на наименуване на емоцията се включват 3 мъжки и 3 женски снимки, които съответстват на шестте емоции. Получените резултати (0-6 за първа и втора серия) се предлагат след приложен към тях статистически анализ, включващ хи-квадрат и т –тест за двойни проби. Определям представената изследователска програма като релевантна за поставените цели и повдигнатите хипотези.

4. Умение на докторантката да интерпретира и обобщава изследователски данни

Резултатите от проведеното изследване докторантката представя в Глава 3. „Резултати от проучването“ чрез данни включени в 50 таблици, следвани от анализ и обобщения след всяка таблица. Аз също използвам тази схема, тъй като смятам, че тя помага на четеща по-лесно да възприеме математически данни, обвити в психологична интерпретация чрез логически надграждаща се информация за изследваните феномени. Самите резултати, докторантката с научна отговорност, синхронизира с повдигнатите хипотези, без излишни многословни обосновавания. Стилът на писане е академичен и съответства на изискванията за подобен род разработки. Доказват се тенденции, които успешно потвърждават постижения на други автори, но внасят личностен смисъл в интерпретативния материал. За практиката на работещите в детските градини са особено важни резултатите доказващи, че способността на децата от предучилищна възраст да разпознават и етикират шестте основни емоции на лицето се модулират от няколко фактора: хронологична възраст, пол, посещение в детска ясла. Възрастта положително повлиява тези процеси като цяло, но протичането им се детерминира от спецификата и когнитивната зрялост на детето. Разпознаването на мимиките на тъга и отвращение следва по-бърза траектория на развитие, докато разпознаването на мимики на гняв, страх, изненада и особено на щастие следва бавна траектория на развитие в предучилищна възраст. Важно е доказателството, че щастieto е най-лесно разпознаваемата емоция, а изненадата, отвращението и гневът са най-трудни за разпознаване за целия изследван период. Тази дихотомност вероятно има някакво обяснение и пожелавам на докторантката в бъдеще да го открие. Основание за това ми дава и констатацията, че „през периода между 4-6 годишна възраст сред всички основни емоции развитието на етикетирането на отвращение и тъга изостава в най-голяма степен спрямо развитието на тяхното разпознаване, докато развитието на етикетирането на щастieto изпреварва развитието на

разпознаването му“. За социалния контекст на изследваните процеси, според мен, е важно и заключението, че посещението на детска ясла, преди записване в детска градина, положително повлиява степента на точност в разпознаването на емоциите на лицето и значително по-висока цялостна точност при етиктиране на емоциите. Общуването с другите деца в яслената възраст стимулира когнитивно-емоционалната компетентност на малкото дете относно разпознаването на емоцията страх и етикетиране на гнева по лицето – емоции, които са значими за функционирането на междуличностните отношения.

Впечатлението ми от умението на Мария Курти да събира, обработва, интерпретира и обобщава изследователски данни е изцяло положително.

Позволявам си да обърна внимание на факта, че докторантката се е съобразила с направените предложения от вътрешната защита, за което и благодаря.

5. Цялостно впечатление от представения за защита дисертационен труд

Така представения за защита, пред научно жури, дисертационен труд на Мария Курти притежава всички качества за научна разработка от този вид. Приемам предложените приноси моменти и автореферата, който съответства на съдържанието на дисертацията.

Предлагам на членовете на научното жури да присъди на докторантката с убеденост научната и образователна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление:3.2.Психология, научна специалност: Възрастова и педагогическа психология

03.05.2021г.

Рецензент:

/ доц. д-р Р. Манчева/